

Philipp Conzett, Åse Mette Johansen og Hilde Sollid

Universitetet i Tromsø

Genus og substantivbøying i nordnorske språkkontaktområder

Sammendrag

Hva kjennetegner genuskategorien i langvarige kontaktsituasjoner som involverer norsk som et genuspråk, og kvensk/samisk som ikke har genus? Forskningslitteraturen har så langt gitt oss to svar: for det første *forenkling* eller *oppløsning*, og for det andre *stor og usystematisk variasjon*. Vi presenterer her en ny studie av genus i nordlige språkkontaktområder der funnene peker mot alternative forklaringer. Materialet vårt består av 5710 nominalfraser fra semispontan tale i opptak fra to språkkontaktbygder i Nord-Troms, Manndalen i Gáivuotna/Kåfjord og Sappen i Nordreisa. Vi kartlegger først genuskongruens med særlig vekt på statusen til femininum. Videre kommenterer vi avvik i genuskongruens og presenterer en oversikt over substantivbøyingsystemet. På bakgrunn av denne analysen tar vi til orde for at *fokusering* er et mer presist begrep for å forstå våre data. Avslutningsvis argumenterer vi for at empiri fra språkkontaktsamfunn også bidrar til økt kunnskap om genus sett fra et typologisk ståsted.

GENUS I ET SPRÅKLIG OG FAGLIG GRENSELAND¹

Faghistorisk preges norsk andrespråksforskning av tre interessefelt i perioden 1980–2005 ifølge Golden mfl. (2007): innlærerspråk, didaktikk og språk- og kulturkontakt. Utgangspunktet for denne artikkelen er språkkontakt i nordnorske språksamfunn, og denne kontakten belyses gjennom den lingvistiske kategorien genus. Med andre ord er det naturlig å definere dette arbeidet innafor språk- og kulturkontaktfeltet i forskninga på norsk som andrespråk. De dataene som ligger til grunn for vår studie, utgjør ikke noe tradisjonelt andrespråkskorpus. De nordnorske språkkontaktvarietetene har like fullt sitt opphav i språkskifteprosesser fra samisk og/eller kvensk til norsk. Den språklige og sosiokulturelle bakgrunnen for disse varietetene er følgelig annerledes enn for øvrige norske dialekter. Med hovedfokus på syntaks har Sollid

(2005) dokumentert hvordan kreolspråks- og andrespråksteorier gir interessante perspektiver for å forstå *dannelsen* og *stabiliseringa* av den norske dialekten i Sappen i Nordreisa, et språksamfunn der majoritetspråket var kvensk. Nærmere bestemt viser *dannelsesfasen* til perioden da den kvensktalende foreldregenerasjonen begynte å snakke norsk som andrespråk, i stor grad på bekostning av kvensk, mens *stabiliseringsfasen* viser til utviklinga i det norske førstespråket til påfølgende generasjoner. Sollids analyse har likhetstrekk med Le Page og Tabour-et-Kellers (1985) berømte studie av hvordan *diffuse* språksituasjoner i kreolspråkssamfunn etter hvert erstattes av mer *fokusert* variasjon.

Språkkontaktforskning har en slags dobbel identitet. Den befinner seg teoretisk og metodisk i grenselandet mellom forskning på andrespråk og innlærervarieteter på den ene sida og mer sosiolingvistisk orientert forskning i to- og flerspråklige kontekster på den andre (Sankoff 2002). Arbeidet vårt har derfor et slektskap med både norsk andrespråksforskning og forskning på flerspråklighet i storbymiljøer her til lands. Tross ulike språklige og sosiale rammer er vi langt på vei opp-tatt av de samme språklige fenomenene: Ragnhildstveit (2009) studerer eksempelvis genus i et andrespråkskorpus, mens Opsahl (2009) ser nærmere på blant anna genusforhold i det flerspråklige Oslo.

Andrespråksstudier sier noe om hva som skjer med genuskategorien i innlæringsprosesser, som representerer en form for tidsavgrensa og individbasert språkkontakt. Denne kunnskapen kaster nytt lys over de strukturlingvistiske resultatene av mer langvarige språkkontakt-situasjoner der ett eller flere språksamfunn, og ikke enkeltindividet, danner utgangspunkt for tilnærminga. Studier av flerspråkliges tilegnelse av genus er altså relevante for å si noe om utviklinga i norsken i de nordnorske språkkontaktområdene. Tilsvarende tilegnelsesdata fra språkskifteperioden (ca. 1850–1950) i Nord-Norge har vi ikke tilgang til, men data fra dagens samfunn vil likevel kunne belyse de historiske prosessene, i det minste i et grammatisk perspektiv.

Språkkontaktforskningas doble identitet burde dermed også gi den dobbel relevans. I så måte vil vi trekke fram betydninga av at vi, i motsetning til dem som tar for seg strukturelle og funksjonelle konsekvenser av nyere flerspråklighet i Norge, studerer resultatene av relativt gamle og vedvarende flerspråkssituasjoner. Siden det nå har gått såpass lang tid siden språkskiftet skjedde nordpå, er det særlig interessant å se

nærmere på hva som foregår språklig i og etter det Sollid (2005) omtaler som stabiliseringsfasen.

Før vi kommer til selve analysen og drøftinga av våre funn, skal vi gjøre rede for følgende momenter i denne rekkefølgen: tidligere forskning og våre forskningsspørsmål, sentrale funn om genus i studier av andrespråkstilegnelse, genusdefinisjonen vi bygger på, – og endelig, metoden og empirien som ligger til grunn for studien vår.

TIDLIGERE FORSKNING OG VÅRE FORSKNINGSSPØRSMÅL

Pionerarbeidet om genus og språkkontakt i Nord-Norge er Bull mfl. (1986) som dokumenterer at nominalfrasen og genussystemet i språkkontaktvarieteteten i Skibotn i Nord-Troms er påvirket av nettopp kontakt. Ser vi denne artikkelen sammen med den øvrige forskningslitteraturen om genus i nordnorske språkkontaktvarieteter, kan vi etter vårt syn utkrystallisere to hovedmomenter: For det første synes det å være *stor variasjon* (Bull mfl. 1986), og for det andre synes genussystemet å være utsatt for *forenkling* (Bull mfl. 1986; Bull 1995; Jahr 1982, 1984, [1986] 2008, 1997; Junttila 1986; Kusmenko 2000; Nesse 2002, 2005). Bull mfl. (1986) vektlegger eksempelvis den sterke og usystematiske genusvariasjonen i skibotnmålet, her kalt *genusveksling*:

Vi har freista å systematisere alle døma på genusveksling på ulikt vis, i von om å finne særskilde kjenneteikn ved dei nomena som tenderer mot maskulinum i motsetnad til dei som tenderer mot nøytrum. Dette har vi ikkje klart å finne noko mønster i. (Bull mfl. 1986:64)

Jahr (1984) er på sin side opptatt av forenkling av genussystemet:

The most salient feature of Sami Norwegian morphology is the simplification of the Norwegian gender system. [...] This simplification of the gender system is not, however, fully completed in most places, because the definite form singular seems to resist unification. (Jahr 1984:108; se også 1982, [1986] 2008, 1997)

På basis av anekdotiske opplysninger foreslår Jahr (1984) videre et idealisert skjema for substantivbøyning i det han kaller «Sami Norwegian», altså det norske språket i tradisjonelt samiskspråklige områder.

I oversikten i (1) tar vi med både Jahrs prediksjoner og systemet for substantivbøyinga i nynorsk.²

(1)

«Sami Norwegian»			Nynorsk		
	indef.sg.	def.sg.		indef.sg.	def.sg.
m.	<i>en hund</i>	<i>hunden</i>	m.	<i>ein hund</i>	<i>hunden</i>
f.	<i>en bygd</i>	<i>bygda</i>	f.	<i>ei bygd</i>	<i>bygda</i>
n.	<i>en eple</i>	<i>eple</i>	n.	<i>eit eple</i>	<i>eplet</i>
	indef.pl.	def.pl.		indef.pl.	def.pl.
m.	<i>hunda</i>	<i>hundan</i>	m.	<i>hundar</i>	<i>hundane</i>
f.	<i>bygda</i>	<i>bygdan</i>	f.	<i>bygder</i>	<i>bygdene</i>
n.	<i>epla</i>	<i>eplan</i>	n	<i>epla</i>	<i>epla</i>

Her ser vi at Jahr spår sammenfall i entall av ubestemt artikkel og i ubestemt og bestemt form flertall. Endelsene i bestemt form entall ventes å forbli ulike i de tre genusene. Vi vil ta utgangspunkt i en definisjon av genus der bestemt form entall ikke er avgjørende for selve genussystemet. Likevel inspirerer skjemaet til å undersøke om substantiv-bøyinga i nordnorske kontaktvarieteter har fått et så omfattende sammenfall, og dette kommer vi tilbake til.

Hovedfokuset vårt er genussystemet. På bakgrunn av Jahr (1984) slår Nesse (2002) fast at skandinaviske kontaktvarieteter har fått full reduksjon av genus, og hun setter opp følgende hypotese: «Kontakt mellom en skandinavisk dialekt og et eller flere genusløse ikke-beslektete språk fører til *oppløsning av genussystemet* (Lyngen, Nedervetil)» (Nesse 2002:229, vår utheving). Som vi skal se, kan vi ikke snakke om en «oppløsning av genussystemet» i vårt datamateriale, genus er i høyeste grad realisert i ulike kontekster (se også Enger 2011).

Når det gjelder eventuelle forenklingsprosesser, er det ikke entydig hva som ligger i begrepet *forenkling*. Bortfall av femininum (altså sammenfall mellom maskulinum og femininum) blir trukket fram av Bull mfl. (1986) som et eksempel på forenkling i nordnorske kontaktvarieteter. Muligens er dette en rimelig analyse. For å forklare at kontaktvarietetene eventuelt ikke har femininum, må vi imidlertid godtgjøre

at varieteten *har hatt* femininum på et tidligere stadium. Også dette momentet vil vi fange opp seinere.

Bull mfl. (1986) er altså opptatt av både variasjon og forenkling, men dette både-og-perspektivet er lite representert i den øvrige forskninga på genus i nordnorske språkkontaktsamfunn. I nyere forskningslitteratur om genus i kontaktsituasjoner blir det poengtert at forenkling kan skje samtidig med at kompleksiteten øker i andre deler av genussystemet. Enger (2009, 2011) viser at når det gjelder språkkontakt i skandinaviske talemål, finner vi forenkling i deler av substantivsystemet (*lexical gender* og *declensions*) og økt kompleksitet i andre (*pronominal gender* og andre syntagmatiske aspekter ved genus). Også våre data peker mot at det ikke er opplagt at resultatet av språkkontakt er forenkling alene.

Vår interesse for genuskategorien er dessuten motivert av nyere studier av andrespråksinnlæring som viser at genus er kjent for å skape vedvarende utfordringer (Hulk og Cornips 2006, Unsworth 2008). Når det gjelder gamle språkkontaktsituasjoner i Nord-Norge, er dette en interessant observasjon ettersom språkskifteprosessene har involvert ulike former for andrespråkstilegnelse. Med andre ord er det interessant å undersøke om den typen genusrealisering som er dokumentert i andrespråksdata, fins igjen i genuskategorien nordpå.

Genus ser altså ut til å være en sårbar kategori ved språkkontakt. Vi tar opp tråden fra tidligere forskning og spør hva som skjer med genus i to langvarige kontaktsituasjoner som involverer norsk som et genusspråk, og kvensk/samisk som ikke har genus. Mer konkret spør vi hvilken genuskongruens vi finner, og spesielt hva som skjer med femininum. Vi følger opp Bull mfl. (1986) ved å inkludere data fra flere yngre og flere enspråklige informanter fra to andre steder. I tillegg spør vi om vi finner den samme usystematiske variasjonen som dokumenteres i skibotnmålet. Til slutt undersøker vi om vi finner igjen Jahrs (1984) idealiserte skjema for substantivbøyning i vår empiri.

For å kartlegge genussystemet som sådan og hvilken plass kontaktfenomenene har her, har vi lagd et korpus av nominalfraser som gir oss mulighet til å kvantitativt beskrive genus i to språkkontaktvarieteter i Nord-Norge. Før vi presenterer korpuset nærmere, vil vi først se nærmere på genus og andrespråkstilegnelse og deretter avklare hvilken definisjon av genus som ligger til grunn for tilnærminga vår.

GENUS OG ANDRESPRÅKSTILEGNELSE

Et fellestrekk i ulike studier av andrespråkstilegnelse er at selv etter langvarig tilgang til målspråket har verken barn eller voksne andrespråksinnlærere målspråklig realisering av genus. Mellomspråket skiller seg fra målspråket ved at ett genus, for eksempel felleskjønn i nederlandsk og maskulinum i norsk, blir *overgeneralisert* i større grad enn andre genus (jf. Cornips og Hulk 2006, Hulk og Cornips 2006, Ragnhildstveit 2009, Unsworth 2008, Uri 2001).³ Overgeneralisering av maskulinum er også hovedtendensen i multietniske varieteter i København og Oslo, jf. Quist (2008) og Opsahl (2009). Et sentralt spørsmål som også er relevant for genus i språkkontaktvarietetene nordpå, er hvilke faktorer som fremmer og hemmer genustilegnelsen. Studiene konsentrerer seg primært om faktorer som språkinterne forhold, startalder for andrespråkstilegnelsen, tverrspråklig innflytelse og omfanget av og kvaliteten på innputt. Vi skal kort oppsummere de viktigste resultatene:

Når det gjelder språkinterne faktorer, argumenterer Hulk og Cornips (2006) for at nederlandske bestemte determinativer enten har en «defaultverdi», utrum, eller en spesifikk verdi, nøytrum. Defaultkategorien utgjør den største gruppa (75 % av alle substantiv). Når innlæreren oppfatter at målspråket har genus, vil førstevalget være det genuset som har defaultverdi, mens den spesifikke verdien må læres.

Med tanke på spørsmålet om tverrspråklig innflytelse (*transfer*) viser det seg at det å snakke et genuspråk ikke entydig fremmer tilegnelse av et nytt genuspråk, jf. Cornips og Hulk (2006), Hulk og Cornips (2006) og Ragnhildstveit (2009). Sistnevnte viser at det er flere vietnamesiske og engelske innlærere av norsk som har 100 % korrekt genustildeling (vietnamesisk er ikke et genuspråk, og engelsk har kun referensielt pronominelt genus). Til sammenlikning har innlærere med tysk, nederlandsk og spansk morsmål (som alle er genuspråk) større problemer med å tilegne seg det norske genussystemet.

I studier som tar for seg omfanget av innputt, handler kvantitet om to forhold. Det første forholdet dreier seg om tid, og det viser seg at lang erfaring med målspråket har positiv effekt på tilegnelse av genus, jf. Unsworth (2008). Det andre forholdet gjelder frekvens. Unsworth (2008) finner en tendens til at høyfrekvente oftere enn lavfrekvente nøytrumsord får rett genustildeling hos ungdom og voksne, men dette

resultatet er ikke statistisk signifikant. De yngste barna gjorde det like bra med høyfrekvente og lavfrekvente nøytrumsord.

Den siste faktoren gjelder kvaliteten på innputt. De som tilegner seg et nytt språk, har relativt sett flere ikke-korrekte nomenfraser i sitt innputt fordi de beveger seg i mer heterogene språkmiljø, jf. Hulk og Cornips (2006). Dermed har de mindre positiv evidens for – i denne sammenheng – det nederlandske språkets genusystem.

HVA ER GENUS?

Genus, eller grammatisk kjønn, er noe ulikt definert i litteraturen. Internasjonalt er det i dag trolig breiest enighet om at genus er «classes of nouns reflected in the behaviour of associated words» (Hockett 1958:231). Det er også denne definisjonen Corbett (1991) bruker i standardverket *Gender*. Enger og Kristoffersen (2000) er blant de første som tydeligst forfekter dette synet på genus i norsk sammenheng:

Genus er klasser av substantiver som viser seg i hvordan tilhørende ord ter seg. Etter denne definisjonen er det en skilnad mellom genus og **bøyingsklasse**, som vi kan definere som en klasse av ord som bøyes på noenlunde likt vis. [...] Det er viktig å skjelne mellom genus og bøyingsklasse. [...] [Det] betyr at forskjellen mellom suffiksene i *guten* og *jenta* ikke aleine berettiger oss til å tale om to ulike genus i norsk; poenget er *guten* *min* versus *jenta* *mi* og *ein* *gut* versus *ei* *jente*. Dette kan virke som flisespikkeri, men en del nordmenn sier *en gutt* – *gutten*, *en bok* – *boka*, og bøyingsklassesuffiks ved substantivet aleine er ikke nok til å slutte at disse nordmennene har et skille mellom hankjønn og hunkjønn i talemålet sitt, ettersom genus defineres ved hjelp av tilhørende ord. De nordmennene som sier *boka*, sier likevel trulig også *boka mi*, mens de derimot sier *gutten min*, og da kan vi slutte at de har et tregenussystem, ettersom skilnaden mellom maskulinum og femininum viser seg ved *min*. (Enger og Kristoffersen 2000:68–70)

Genus er med andre ord her definert gjennom kongruens *utafor* selve substantivet. I norsk vil det si at genusinndelinga skjer på grunnlag av forskjeller i formen på ord som står attributivt eller predikativt til substantivet (jf. Faarlund mfl. 1997:150). I tillegg til attributiv og predikativ kongruens regner vi også med anaforisk kongruens. Med utgangs-

punkt i moderne nynorsk kan genuskongruens i norsk oppsummeres som i tabell 1.

Tabell 1 Genusdistinksjoner i nynorsk

		determinativ ⁴			adjektiv	personlig pronomen
		ubestemt artikkel	demonstrativ	possessiv		
attributiv kongruens	M	<i>ein bil</i>	<i>den bilen</i>	<i>min bil</i>	<i>ein fin bil</i>	
	F	<i>ei lampe</i>	<i>den lampa</i>	<i>mi lampe</i>	<i>ei fin lampe</i>	
	N	<i>eit bord</i>	<i>det bordet</i>	<i>mitt bord</i>	<i>eit fint bord</i>	
predikativ kongruens	M		<i>bilen er sånn</i>	<i>bilen er min</i>	<i>bilen er fin</i>	
	F		<i>lampa er sånn</i>	<i>lampa er mi</i>	<i>lampa er fin</i>	
	N		<i>bordet er sånt</i>	<i>bordet er mitt</i>	<i>bordet er fint</i>	
anatorisk kongruens	M					<i>bilen – han</i>
	F					<i>lampa – ho</i>
	N					<i>bordet – det</i>

Vi ser at genus viser seg i entall av determinativ, adjektiv og personlig pronomen.⁵ I nynorsk kan vi skille mellom tre genus: maskulinum/hankjønn (M), femininum/hunkjønn (F) og nøytrum/intetkjønn (N). Videre legger vi merke til at distinksjonen mellom M og F er oppheva i demonstrativ og adjektiv.

Eksempelordene i tabell 1 refererer alle til livløse ting. Systemet for anatorisk referanse blir mer innfløkt dersom vi inkluderer animate substantiv. Som det framgår av (2), viser både *han* i (a) og *ho* i (b) tilbake på NP-en *ein svært dyktig lærar*, som har et hankjønnsord som kjerne. Her har vi tilsynelatende en konflikt mellom attributiv og predikativ genuskongruens på den ene sida og anatorisk kongruens på den andre.

- (2) a. Eg har *ein svært dyktig lærar*. *Han* er frå Tromsø.

- b. Eg har *ein* svært dyktig lærar. *Ho* er frå Tromsø.

Denne forskjellen forklarer en vanligvis med at anaforisk genuskongruens for animate substantiv er basert på det biologiske kjønn til referenten til NP-en som vises til, mens attributiv og predikativ genuskongruens er basert på det inherente genuset til selve substantivet. Dahl (2000) kaller den førstnevnte typen genuskongruens referensielt genus og den andre leksikalsk genus. Valget mellom *han* og *ho* i anaforisk omtale av animate substantiv er ifølge han ikke avhengig av selve leksetet som danner kjernen i NP-en, men av de semantiske egenskapene til referenten som NP-en viser til. Anaforisk omtale av inanimate substantiv er derimot styrt av det leksikalske genuset til substantivet.

For inanimate substantiv finner vi ved siden av systemet i tabell 1 også norske varieteter hvor distinksjonen mellom M og F er oppheva i anaforisk kongruens. I for eksempel bokmål blir pronomenet *den* brukt anaforisk om både *bil* (M) og *lampe* (F):

- (3) a. Per kjøpte *en* ny bil. *Den* kosta 300 000 kr.
 b. Per kjøpte *ei* ny lampe. *Den* kosta 300 kr.
 c. Per kjøpte *et* nytt bord. *Det* kosta 1000 kr.

Vi skal holde oss til genusdefinisjonen ovafor og dra et skille mellom kongruens *utafor* og bøyning *på* substantivet, men genus og substantivbøyning henger tett sammen, og begge størrelser er derfor en del av undersøkelsen. Forholdet mellom genuskongruens og substantivbøyning vil bli grundigere diskutert både i analyse- og drøftingskapitlet.

METODE OG EMPIRI

Språksamfunn, informanter og opptak

Empirien i denne studien er henta fra to nordnorske språkkontaktbygder, Manddalen i Gáivuotna/Kåfjord og Sappen i Nordreisa, der vi tidligere har samla inn data til andre forskningsprosjekter (Johansen 2009, Sollid 2005, Nordisk dialektkorpus). Manddalen og Sappen er språksamfunn der henholdsvis samisk⁶ og kvensk⁷ var majoritetsspråkene, mens norsk har overtatt som majoritetsspråk som følge av omfat-

tende fornsorkning og modernisering i perioden 1850–1950. Samisk og kvensk var altså førstespråk (S1) for flertallet, mens norsk i en viss fase var andrespråk (S2), for så å bli S1 for nye generasjoner. Selv om samisk har dominert i Manndalen og kvensk i Sappen, er det per i dag ikke noe empirisk grunnlag for å si at de norske kontaktvarietetene på de to stedene *av den grunn* er ulike. Samisk og kvensk er finsk-ugriske og strukturelt beslekta språk. Det kan derfor være vanskelig å avgjøre om et kontaktfenomen i nordnorsk har samisk eller kvensk opphav. Som oftest må vi studere bosettingshistorie for å avgjøre dette. Det skal også nevnes at vi så langt ikke har studier som sammenlikner substratrekk i det norske talemålet i kvenske og samiske språksamfunn systematisk (Bull 2004).

Vi har inkludert seks informanter fra Manndalen og fire fra Sappen, like mange menn og kvinner fra hver plass. Den eldste informanten er født på 1920-tallet, den yngste er født på 1990-tallet. Tre informanter er flerspråklige, sju er enspråklige. Tabell 2 viser en oversikt over informantene.

Tabell 2 Oversikt over informantene fra Manndalen og Sappen

sted	informant	født	utdanning	morsmål	språk
Manndalen	Peder	1930-tallet	lavere utdanning	tospråklig	norsk-samisk
	Anna	1940-tallet			
	Tom	1950-tallet	høyere utdanning	enspråklig	norsk
	Kari	1970-tallet			
	Lars	1990-tallet	ungdomsskole	enspråklig	norsk
	Sara				
Sappen	Fredrik	1920-tallet	lavere utdanning	tospråklig	norsk-kvensk
	Johanne	1960-tallet	videregående skole	enspråklig	norsk
	Jan	1950-tallet			
	Amalie	1980-tallet			

Ettersom opptakene er gjort i forbindelse med flere prosjekter, ligger det forskjellige kriterier til grunn for informantrekrutteringa.⁸ Tabell 3 viser en oversikt over opptakene.

Tabell 3 Opptaksoversikt

nr.	sted	informant	datatype	lengde	år	Intervjuer ⁹	
1	Mandalen	Sara og Lars	samtale	30 min	2008	–	
2		Anna og Peder					
3		Sara	intervju	15 min	2004	ÅMJ	
4		Lars					
5		Anna					
6		Peder					
7		Kari					52 min
8		Tom					48 min
9	Sappen	Amalie	intervju	49 min	2000	HS	
10		Johanne		56 min			
11		Jan		52 min			
12		Fredrik		90 min			1995

De ulike metodiske tilnærmingene kan selvsagt ha påvirket resultatene. Som det framgår av tabell 3, inkluderer materialet både intervjuer med en forsker og i to tilfeller samtaler mellom informantene uten forsker til stede. Like fullt representerer samtlige opptak en form for semispontan tale som vi vil hevde egner seg godt for å studere genusvariasjon.

Grunnlaget for å inkludere akkurat disse opptakene er først og fremst at informantene er typiske for sine respektive språksamfunn. Vi har vært opptatt av å få spredning i materialet med hensyn til alder, kjønn og tospråklig bakgrunn. Slik tabell 2 viser, er noen informanter kategorisert som enspråklige, mens noen er regna som tospråklige i norsk og samisk. Fredrik er alene om å være tospråklig i norsk og kvensk. Det er ikke så beint fram å gjøre en slik kategorisering. Peder har eksempelvis vokst opp med samisk som hjemmespråk, men det kan forsvares å si at samisk-norsk tospråklighet er hans S1. Anna har på sin side en klassisk erfaring fra den språklige oppveksten i fornorskingsfasen: Annas foreldre hadde begge samisk som S1 og norsk som S2, mens Anna hadde norsk som S1 og fikk kun reseptive, muntlige ferdigheter i samisk i barndommen. I voksen alder har hun lært å både snakke og skrive samisk, og hun bruker språket aktivt i det daglige. Kari og Tom er noe yngre, har norsk som S1, men har i likhet med Anna lært samisk og bruker språket både på jobb og utenom. Sara og Lars er de yngste. De har norsk som S1, har lært en del samisk på sko-

len, men bruker ikke språket utenom samiskundervisninga og er derfor ikke kategorisert som tospråklige.

Sammenligna med informantutvalget på 17 personer hos Bull mfl. (1986) er utvalget vårt altså noe mindre. Flere av informantene fra Skibotn er naturlig nok også noe eldre. Sju personer her er født før 1926, mens kun to informanter er født etter 1966. På en annen side har ikke Bull mfl. (1986) kategorisert sine informanter med hensyn til tospråklighet, men vi kan gå ut fra at noen av de eldste informantene har norsk som S2 ettersom de er født i *dannelsesfasen* (jf. Sollid 2005, se innledningen), det vil si relativt tidlig i språkskifteperioden. For å supplere Bull mfl. (1986) har vi valgt ut informanter som i større grad representerer *stabiliseringsfasen*, men både Fredrik fra Sappen og Peder fra Manddalen har norsk-samisk/kvensk tospråklighet som S1, og de kan derfor sies å ha sin språklige barndom i dannelsesfasen. På grunn av at Fredrik er den eneste tospråklige i kvensk og norsk, og fordi at kun Fredrik og Peder har tospråklighet som S1 skal vi likevel være forsiktig med trekke konklusjoner om hvordan variasjonen var i dannelsesfasen. Her må vi altså i større grad basere våre refleksjoner på Bull mfl. (1986). Dette vil vi komme tilbake til i drøftingsdelen.

Korpus

Korpuset som danner grunnlaget for dette arbeidet, består i alt av 56 574 ord fordelt på 5808 ytringer. Både genuskongruens og substantivbøying er annotert. Vi har konsentrert oss om genusedistinksjoner i singularis av determinativer, adjektiver og forsterkere i attributiv stilling og singularis av personlige pronomener i anaforisk stilling (jf. tabell 1 ovafor). Det er få eksempler på konstruksjoner som viser genusedistinksjoner i predikativ stilling, som i *holle e stort nok*, og vi har derfor ikke inkludert predikativ genusedistinksjoner i annoteringa. Av bøyingsformer på selve substantivet er både ubestemt og bestemt form i entall og flertall tatt med. I tillegg er det for hvert substantiv oppgitt hvilket genus det har i tradisjonelt tromsømål. Slik kan vi sammenlikne våre funn med et nordnorsk talemål som har tre genus.

Til sammen har vi annotert 6847 NP-er. I etterkant har vi ekskludert NP-er som har et proprium som kjerne (*han Leif*), har usikker annotering eller er faste uttrykk (*den dag i dag*). Da står vi igjen med

5710 annoterte NP-er som vi heretter skal kalle materialet vårt. I tabell 4 er det satt opp en oversikt over hvordan materialet fordeler seg på de ulike informantene.

Tabell 4 NP-er fordelt på sted og informanter

nr.	Manndalen	antall NP-er	nr.	Sappen	antall NP-er
1	Sara	609	7	Fredrik	963
2	Lars	479	8	Johanne	329
3	Kari	384	9	Jan	696
4	Tom	735	10	Amalie	414
5	Anna	712			
6	Peder	389			
SUM		3308			2402

Gjennomsnittlig er det 571 NP-er per informant, og NP-ene er noenlunde jamt fordelt på informantene. Det største avviket finner vi i dataene fra Fredrik, som har nesten dobbelt så mange NP-er som gjennomsnittet. Dessuten er informantene fra Manndalen med til sammen 3308 NP-er litt overrepresentert i forhold til informantene fra Sappen med 2402 NP-er. Vi vil likevel argumentere for at materialet fra begge stedene er stort nok til at vi kan uttale oss om genuskongruens og substantivbøyning i de to varietetene.

ANALYSE

Oversikt

Aller først i analysedelen skal vi gi en kvantitativ oversikt over materialet vårt. Som tabell 5 viser, finner vi totalt 6051 annoterte ordformer i de 5710 NP-ene. Det totale antallet ordformer overstiger antallet NP-er siden substantivet i noen NP-er har knytta til seg flere attributt, som den ubestemte artikkelen *en* og adjektivet *ny* i *en ny trommis*. Substantivfrasen *en ny trommis* er altså talt to ganger i tabell 5: én gang som en NP som inneholder den ubestemte artikkelen *en*, og en annen gang som en NP som inneholder adjektivet *ny*. Den største gruppa danner de 3039 «nakne» substantivene, som etter vår definisjon av genus ikke har genuskongruens. Blant ordformene som viser genus, står ubestemt ar-

tikkel og personlig pronomen med hver sine 499 forekomster mest sentralt. I alt er det 1865 ordformer med genuskongruens i materialet vårt.

Tabell 5 Kvantitativ oversikt over korpuset

kongruens	ordklasse	antall NP-er	med genuskongruens	eksempel
ingen	«nakent» substantiv	3039	0	på <i>skoln</i>
attributiv	ubestemt artikkel	499	499	<i>et pledd</i>
	annen kvantor	616	88	<i>kvær dag</i>
	demonstrativ	727	470	<i>de huse</i>
	possessiv	252	145	sykkeln <i>min</i>
	forsterker	13	13	<i>egen båt</i>
	adjektiv	406	151	<i>fint vær</i>
anaforisk	personlig pronomen	499	499	skuter – <i>den</i>
SUM		6051	1865	

Den videre analysen vår er tredelt. Først tar vi for oss *genuskongruens*. Med dette ønsker vi å kartlegge genussystemet. Deretter konsentrerer vi oss om *tilfeller av avvik i genuskongruens* i forhold til dette systemet, og til slutt ser vi på *bøyingsystemet*.

Genuskongruens

Vi starter med å kommentere funn knytta til *attributiv kongruens*. Nærmere bestemt gjelder dette kongruens som potensielt viser femininum og altså ikke NP-er med demonstrativer av typen *den båten*, *den lille stua*.

De 499 NP-ene med *ubestemt artikkel* i materialet vårt er presentert i tabell 6. For de 108 NP-ene med *et* er situasjonen enkel og grei: Alle viser til tradisjonelt nøytrum av typen *et fjell*, *et melrikt brø*. Videre står den ubestemte artikkelen *en* til tradisjonelt maskulinum, men mindre selvfølgelig også til tradisjonelt femininum i mange tilfeller, som *en venninne*, *en egen avgreining*. Det mest påfallende er at femininum med *ei* forekommer i bare 10 tilfeller av potensielt 100 feminine NP-er.

Tabell 6 Oversikt over attributiv kongruens med ubestemt artikkel¹⁰

ubestemt artikkel	antall NP-er	tradisjonelt genus	eksempler	
et	108	N	et fjell, et melrikt brø	
en	381	291	M	en fuggel, en go del
		90	F	en venninne, en egen avgreining
ei	10	F	ei binne, ei hæg	
SUM	499			

Disse få beleggene på *ei* utgjør ikke noen systematisk attributiv femininumkongruens. Informanten Peder bruker eksempelvis den ubestemte artikkelen *ei* i to tilfeller: *ei uka* og *ei kjerring* (jf. tabell 7). Men i samme intervju bruker han tradisjonelle hunkjønnsord sammen med artikkelen *en*: som *en hel uke*, *en bok*. Bruken av *ei* er dessuten fordelt på informanter fra alle aldersgruppene.

Tabell 7 NP-er med *ei* fordelt på informanter

NP	navn	født	bosted
<i>ei uka</i>	Peder	1930-tallet	Mandalen
<i>ei kjerring</i>			
<i>ei ku</i>	Anna	1940-tallet	Sappen
<i>ei hæg</i>	Sara	1990-tallet	
<i>ei vikke</i>	Jan	1950-tallet	
<i>ei binne</i>			
<i>ei ong jente</i>			
<i>ei mor</i>	Johanne	1960-tallet	
<i>ei uke</i>			
<i>ei mil</i>			

Men også andre tilhørende ord kan potensielt uttrykke genusskillet mellom maskulinum og femininum. Det fører oss videre til *possessivene*. Det er i alt 252 NP-er med possessiv, men bare 145 av disse har genuskongruens. I flertall og i ubøyelige possessiver kommer jo ikke genuskongruens til uttrykk, det vil si i fraser som *mine tanka* og *hannes familie*.

Tabell 8 gir en oversikt over de 145 NP-ene med genuskongruens. Nøytrum er igjen greiest; alle de 14 forekomstene av *mitt*, *ditt* og *sitt* står til tradisjonelt nøytrum. Videre er det 17 forekomster av *mi*, *di* og *si*,

og de viser alle til tradisjonelt femininum. Som vi ser, er feminin kongruens for etterstilte possessiv lite frekvent med 15 forekomster, men likevel vanligere enn foranstilt possessiv som er representert med kun 2 eksempler. Går vi videre til *min*, *din* og *sin*, står 28 av de foranstilte possessivene til tradisjonelt femininum, altså langt oftere enn for foranstilt *mi/di/si*. Det virker dermed opplagt å konkludere med at systemet ikke har gjennomført feminin genuskongruens i foranstilt possessiv, men dette vil jo være regelen for mange andre norske dialekter også.

Når det gjelder hunkjønnsformer av etterstilt possessiv, inneholder materialet bare eksempler på *mi*, og situasjonen her er noe mer innfløkt enn ved foranstilt possessiv. For det første kan vi konstatere at sappenmaterialet nesten er fritt for possessivkonstruksjoner med *mi*. I alt fins det bare 2 belegg: *karakterboka mi* (Amalie) og *ho oldemor mi* (Johanne) (jf. tabell 9). På bakgrunn av usystematisk observasjon regner vi det likevel som sannsynlig at denne bøyingskonstruksjonen er vanlig i Sappen, men at dette tilfeldigvis ikke gjenspeiles i materialet. For det andre er det en del forekomster av etterstilt *mi* fra Manndalen. Men samtidig ser vi i tabell 10 at det er om lag like mange belegg på tradisjonelle hunkjønnsord med etterstilt possessiv *min* og *sin* i manndalsmaterialet, altså av typen *søstra min*. Sammenlikner vi tabell 9 og 10, kan vi også merke oss at de samme informantene bruker både etterstilt *mi* og *min* sammen med tradisjonelle hunkjønnsord. For eksempel sier Tom både *mor mi* og *mor min*.

Tabell 8 Genuskongruens for NP-er med possessiv

possessiv	antall NP-er	antall foranstilte		trad. genus	eksempler	antall etterstilte	trad. genus	eksempler
mitt/ditt/sitt	14	8		N	mitt liv	6	N	live mitt
min/din/sin	114	36	M	min bæstefar	49	36	M	fettern min
								pappa sin båt
		28	F	din tilknytning	13	F	søstra min	
				min mor			drivkrafta min	
mi/di/si	17	2		F	mi bæstemor	15	F	bæstemora mi
				kvær si uke	piratboksa mi			
SUM	145	74 ¹¹				70		

Tabell 9 NP-er av typen *etterstilt X_mi, X_di, X_si* fordelt på informanter

NP	informant	født	bosted
den eldste dattera mi	Tom	1950-tallet	Manndalen
mor mi			
mor mi			
mor mi			
bestemora mi	Kari	1970-tallet	
bestemora mi			
bestemora mi			
bestemora mi			
svigersøstra mi	Lars	1990-tallet	
handa mi			
piratboksa mi	Sara		
ho oldemor mi	Johanne	1960-tallet	Sappen
karakterboka mi	Amalie	1980-tallet	

Tabell 10 NP-er av typen *-a min, -a din, -a sin* fordelt på informanter

NP	informant	født	bosted
mor sin	Anna	1940-tallet	Manndalen
mor sin			
drivkrafta min	Tom	1950-tallet	
mor min			
mor min			
mor min			
boka min	Kari	1970-tallet	
klokka min	Sara	1990-tallet	
bestemora min			
søstra min			
søstra min			
søstra min	Fredrik	1920-tallet	Sappen
søstra min			

Etterstilt possessiv *mi* synes å være det eneste stedet i genussystemet hvor femininum kommer systematisk til uttrykk. Dette gjelder de to nevnte beleggene fra Sappen, jf. tabell 9. I Manndalen derimot konkurrerer forma *mi* med felleskjønnsforma *min*. Spørsmålet er nå om etterstilt *mi, di, si* er tilstrekkelig for å kunne snakke om en egen klasse femininum og et fullstendig tregenussystem. De samme informantene

som har etterstilt *mi*, bruker samtidig foranstilt *min* ved tradisjonelle hunkjønnsord. For eksempel sier Lars *handa mi*, men derimot *min klokke*. Av denne skeivheten i realisering av genuskongruens i possessiver konkluderer noen forskere med at etterstilt possessiv er å regne som et suffiks, og at det dermed ikke lenger uttrykker genuskongruens etter vår definisjon (jf. Johannessen 1990:43f., Trosterud 2001:29). Etter et slikt syn er etterstilte possessivformer en del av substantivbøyinga, på linje med bestemthetssuffiksene. Slike possessivkonstruksjoner bør altså analyseres som *guttenmin* og *jentami*. Det fins motargumenter mot en slik analyse.¹² Possessivkonstruksjoner kan ha kontrastivt trykk (*det er gutten MIN, ikke gutten DIN*), og en pause mellom substantivet og possessivelementet (*det er gutten – min*, i motsetning til *vi møtte gutt – en*). Til forskjell fra bestemthets- og flertallssuffiks kan possessiver fungere som rimrealiserende element («*guttan*» rimer ikke på «*bila*», men «*guttan mine*» rimer på «*bilan dine*»). Det som likevel taler for at etterstilte possessiver bør analyseres som en del av substantivbøyinga, er at disse konstruksjonene danner en prosodisk enhet, og at ingenting kan stå mellom eksempelvis *jenta* og *mi*. Om vi analyserer etterstilte possessiver som bøyingsuffiks, er det ikke noe grunnlag for å skille ut en egen, distinktiv klasse femininum. En slik analyse vil tilsi at systemet i materialet vårt har to klart atskilte genus, maskulinum og nøytrum, eller commune og nøytrum.

Som vi ser i tabell 10, står etterstilt *min* i 8 tilfeller til et substantiv på *-a*, altså av typen *søstra min*. Denne konstruksjonen omtales som ikke gangbar i norsk, og etter det vi kjenner til, er den ikke beskrevet i forskningslitteraturen utenom dette. Fretheim (1976) skriver at «absolutt ingen vil godta jakka min», og det samme konstaterer Vinje (2005:79) for norsk skriftspråk: «Når eiendomspronomen *min*, *din* og *sin* er etterstilt, er *mi*, *di*, *si* obligatorisk ved *a*-ord. Det heter normalt *min bygd*, men det kan ikke hete *bygda min*.» På bakgrunn av disse uttalelsene framstår possessivkonstruksjonen i materialet vårt som interessant, både fordi den produseres nesten uten unntak av informanter fra Manndalen, og fordi også de yngste informantene i ungdomsskolealder er representert nettopp med frasen *søstra min*. Vi kjenner også til at konstruksjonen fins i altadialekten (Tove Bull, personlig kommunikasjon), men ikke i Tromsø. Det ville være svært interessant å undersøke og sammenlikne genussystemet for possessiver nærmere både på lokalt og individuelt

nivå i fortsettelsen, men vi skal ikke forfølge dette videre her. Det vi imidlertid kan slå fast, er at konstruksjonen absolutt ser ut til å være produktiv i kontaktvarieteteten i Manndalen.

Anaforisk genuskongruens kan belyse posisjonen til femininum i materialet ytterligere. Som det går fram av tabell 11, er det i alt 499 personlige pronomen med genuskongruens i materialet vårt. Personlige pronomen som viser til proprium, er ikke inkludert. Den anaforiske genuskongruensen vi finner, er i hovedtrekk som systemet i mange andre norske varieteter og i bokmål. Pronomenet *de* (*det* i skrift) viser til nøytrumsord (*dyr*), mens *den* viser til felleskjønnsord (*arbeidsplassn*). Forma *den* kan også stå for felleskjønnsord som betegner et animat vesen, anna enn menneske, og det må i så fall være et ord som ikke spesifiserer det biologiske kjønn til referenten (*fuggel*). Pronomenene *han* og *ho* er bare brukt om animat, og fordelinga retter seg her etter det biologiske kjønn til referenten. Med andre ord har vi her ikke med leksikalsk genus å gjøre, men med det Dahl (2000) kaller referensielt genus (jf. (2) ovafor). Det vil si at distinksjonen mellom M og F er oppheva i anaforisk kongruens.¹³

Tabell 11 Anaforisk genuskongruens

personlig pronomen	(trad.) genus	viser til animat	(trad.) genus	viser til inanimat	SUM
de	N	et dyr	N	et fjell	25
den	M	en fuggel	M	en tomat	156
	F	en rotte	F	grav	
han	M	en bror		–	153
ho	M	en lærer		–	165
	F	ei kjerring			
	N	et kvinnfolk			
SUM					499

Den foreløpige konklusjonen blir dermed at vi på grunnlag av attributiv og anaforisk genuskongruens kan beskrive det norske genussystemet i Manndalen og Sappen som et togenussystem med felleskjønn og intetkjønn (eller commune og nøytrum), jf. (4):

- (4) felleskjønn (= commune = C)
intetkjønn (= nøytrum = N)

Som vi har diskutert ovafor, er imidlertid statusen til femininum ikke entydig, og dette skal vi komme tilbake til i drøftingsdelen.

Tilfeller av avvik i genuskongruens

Et av hovedpoengene i Bull mfl. (1986) er at «genusveksling» eller «genusblanding» er nokså frekvent i Skibotn. Spørsmålet vi stiller oss, er om vårt materiale har liknende «genusveksling» eller tilfeller av avvik i genuskongruens, som vi for enkelhets skyld heretter kaller *genusavvik*.

Nå er det ikke opplagt hvordan vi kan avgjøre om en frase er et eksempel på genusavvik. Vi vet at for noen språkbrukere er eksempelvis ordet *fjøs* maskulinum, og de sier *en fjøs – den fjøsen*. For andre er dette ordet nøytrum, og de sier *et fjøs – det fjøse*. Denne typen dialektal variasjon faller utafor vår definisjon av avvik i genuskongruens. Om en varietet har et system der et substantiv som *eple* systematisk realiseres med nøytrum i tilhørende ord, vil vi definere det som genusavvik dersom vi også finner at *eple* er realisert med felleskjønn. Det dreier seg altså om at tilhørende ord får en annen genusrealisering enn forventet i den aktuelle varietet. Analysen av genusavvik i vårt materiale bygger med andre ord på det kongruenssystemet som vi presenterte over. Fordi statusen til femininum er uavklart, skal vi her avgrense oss til genusavvik som realisering av felleskjønnsform til nøytrumssubstantiv og nøytrumsform til felleskjønns-substantiv.

Sammenlikna med Bull mfl. (1986) finner vi lite usystematisk variasjon i materialet vårt. Av 1865 nominalfraser som viser genuskongruens, er det kun 49 tilfeller (2,6 %) av genusavvik. Med andre ord er dette ikke et veldig frekvent fenomen. Selv om det er få eksempler, er det interessant å se nærmere på dem. Vi spør derfor om vi finner det samme som Bull mfl. (1986) fant i Skibotn, og om det eventuelt er noe mønster i disse 49 eksemplene, for eksempel om felleskjønn typisk brukes for eller til intetkjønn eller om intetkjønn typisk brukes for eller til felleskjønn.

Tabell 12 viser at genusavvik først og fremst fins ved attributiv kongruens og i liten grad ved anaforisk referanse. Det er 42 eksempler på

genusavvik i attributiv posisjon, mens det kun er sju eksempler på avvik i anaforisk posisjon.

Tabell 12 Attributivt og anaforisk genusavvik i Mandalen og Sappen

	attributiv		anaforisk <i>de, den</i>		SUM
	antall	eksempler	antall	eksempler	
C står til/for N	23	<i>den eple</i>	5	<i>et nytt bla – den</i>	28
N står til/for C	19	<i>de deran svarte sneer</i>	2	<i>karasjoksamiskene – de</i>	21
SUM	42		7		49

I alt er det 28 tilfeller der felleskjønn står til et intetkjønn, og det er 21 tilfeller der intetkjønn står til felleskjønn. Den graden av overgeneralisering av felleskjønn/maskulinum som påvises ved andrespråkstilignelse i nederlandsk og norsk (Hulk og Cornips 2006, Ragnhildstveit 2009) og i multietniske varieteter i Oslo og København (Quist 2008, Opsahl 2009), kan vi altså ikke dokumentere for varietetene i Mandalen og Sappen. Forskjellene i materialet vårt er dessuten så små at vi ikke kan gjøre noen entydige konklusjoner her, men tendensene i funnene våre er i samsvar med det som Bull mfl. (1986) finner i Skibotn.

Tar vi et raskt blikk på oversikten over genusavvik i attributiv posisjon i tabell 13, ser vi antydninger til interessant variasjon. Ved ubestemte artikler, possessiver og adjektiver er tendensen at genusavvik dreier seg om at felleskjønn står til nøytrum. Ved demonstrativene er tendensen motsatt, og det er helt klart flest tilfeller der nøytrum står til felleskjønn. I det hele tatt kan vi si at i den grad det fins genusavvik, så er det klart flest tilfeller i kategorien demonstrativ, som for øvrig også er en stor kategori i materialet vårt; det er til sammen 470 demonstrativer som viser genuskongruens.

Tabell 13 Attributivt genusavvik i Mandalen og Sappen

	ubestemt artikkel		possessiv		demonstrativ		adjektiv		SUM
	ant.	eks.	ant.	eks.	ant.	eks.	ant.	eks.	
C står til/for N	8	<i>en litn stökke</i>	1	<i>sin huse</i>	9	<i>den romme</i>	5	<i>go skiføre</i>	23
N står til/for C	2	<i>et årslønn</i>	0		17	<i>de herre krigen</i>	0		19
SUM	10		1		26		5		42

Bull mfl. (1986: 64) finner at genusavvik oftere forekommer dersom det er et ord mellom substantivet og attributtet, jf. *den her internatet* vs. *den internatet*. I vårt materiale finner vi en liknende tendens, men på grunn av at vi har få eksempler, skal vi ikke gå nærmere inn på dette her.

Når det gjelder aldersvariasjon, er det i hovedsak de tre eldste informantene, som for øvrig også er flerspråklige, som produserer NP-er med genusavvik. De står for til sammen 34 slike fraser. I det vi kan kalle mellomgenerasjonen, er det ti tilfeller, og de yngste informantene har tre tilfeller av genusavvik. Videre finner vi også antydninger til lokal variasjon mellom Manndalen og Sappen. Av 26 tilfeller av attributive genusavvik ved demonstrativer er 19 ytra av informanter fra Sappen, og det er også tendens til at én og samme informant fra Sappen kan ha flere genusavvik ved demonstrativer. Disse funnene peker i retning av en stabilisering av genussystemet, der mye av variasjonen fra den tidlige fasen av språkskiftet jamnes ut, mens noe variasjon kan se ut til å etableres som en del av systemet. For å utforske dette nærmere er det imidlertid nødvendig med mer data, og vi lar denne problemstillinga ligge her.

Substantivbøying

Etter Enger og Kristoffersens (2000:68) syn (se ovafor under «Hva er genus») er altså ikke genus definert på grunnlag av bøyingsklasse, men de to størrelsene henger som sagt sammen. På vei fra urnordisk til moderne norsk har det skjedd en utvikling mot et tettere forhold mellom genuset et substantiv har, og måten det blir bøyd på. Mens det før i hovedsak var stammeklassen som avgjorde hvilken flertallsbøying et substantiv hadde, er flertallsendingene i mange av de moderne norske dialektene i stor grad bestemt av genuset til substantivet (se f.eks. Bjorvand 1972 og Hanssen mfl. 1975:49f.). Det samme gjelder også bestemthetsbøying i moderne norsk.

Et nokså «gjennomført» system i så måte er tradisjonelt tromsømål i tabell 14 (se f.eks. Bull [1990] 1996). Vi ser at genus er det overordna inndelingskriteriet for systemet. Bøyingsforskjeller for substantiv av samme genus er fonologisk betinga.

Tabell 14 Substantivbøying i tradisjonelt tromsømål (hovedmønster)

		F			M			N		
Sg.	ub.f.	-/a	<i>bygd</i>	<i>klokk-a</i>	-/e	<i>båt</i>	<i>tim-e</i>	-/e	<i>hus</i>	<i>støkk-e</i>
	b.f.	-a	<i>bygd-a</i>	<i>klokk-a</i>	-(e)n	<i>båt-n</i>	<i>tim-en</i>	-e	<i>hus-e</i>	<i>støkk-e</i>
Pl.	ub.f.	-e	<i>bygd-e</i>	<i>klokk-e</i>	-a	<i>båt-a</i>	<i>tim-a</i>	-/a	<i>hus</i>	<i>støkk-a</i>
	b.f.	-(e)n	<i>bygd-n</i>	<i>klokk-en</i>	-an	<i>båt-an</i>	<i>tim-an</i>	-an	<i>hus-an</i>	<i>støkk-an</i>

Fra innledninga husker vi at Jahr (1984) satte opp et idealisert substantivsystem for norsk i samiskdominerte språkkontaktområder. I dette systemet er det fullstendig homonymi i ubestemt og bestemt form flertall av substantiv. I ubestemt form flertall heter det altså *hunda*, *bygda* og *epla*, og i bestemt form flertall *hundan*, *bygdan* og *eplan*. Med andre ord fins det ett felles suffikspar på tvers av genusene: *-a* og *-an*. Vi skal nå ta en titt på hvordan substantivbøyinga ser ut i materialet ved å avgrense oss til hovedbøyingmønstrene. Mer marginale bøyingstyper, som omlydssubstantiv, er ikke med. Som vi fant ut i den første delen av analysen, har substantivsystemet bare to klart atskilte leksikalske genus: felleskjønn og intetkjønn. I alt er det 5211 substantivbøyingformer i materialet vårt.

Den første gruppa vi skal se på, er intetkjønnssubstantiv, eller *N-substantiv*. Som tabell 15 viser, finner vi her samme system som i tradisjonelt tromsømål. Ubestemt form entall har enten ingen ending eller *-e*, og bestemt form entall slutter på *-e*, som i *de pledde*. Ubestemt form flertall har enten ingen ending eller *-a*, og bestemt form flertall slutter på *-an*. Eksempler her er *syv støkka* og *di fagan*.

Tabell 15 Tall- og bestemthetsbøying av N-substantiv i materialet

		antall			trad.			eksempler			
Sg.	ub.f.	–	445	sterkt N	<i>et anna fag</i>	Pl.	ub.f.	–	235	sterkt N	<i>mine ord</i>
		-e	40	svakt N	<i>et område</i>			-a	28	svakt N	<i>syv støkka</i>
	b.f.	-e	280	sterkt N svakt N	<i>de pledde</i> <i>de yrke</i>		b.f.	-an	87	sterkt N svakt N	<i>di fagan</i> <i>di derre eplan</i>

I analysen av genuskongruens ovafor argumenterte vi for å regne etterstilt possessiv som del av substantivbøyinga. Tabell 16 viser de få eks-

emplene på N-substantiv med possessivbøying i materialet, et system som er identisk med tradisjonelt tromsømål.

Tabell 16 Possessivbøying av N-substantiv i materialet

Sg.		ant.	eksempler	trad.	Pl.		ant.	eksempler	trad.
1.	-e-mitt	4	<i>liv-e-mitt</i> <i>hod-e-mitt</i>	sterkt N svakt N	1.	(-an-mine)	0	<i>hus-an-mine</i>	
2.	-e-ditt	1	<i>spørsmål-e-ditt</i>	sterkt N	2.	(-an-dine)	0	<i>spørsmål-an-dine</i>	
3.	-e-sitt	1	<i>søskenbam-e-sitt</i>	sterkt N	3.	-an-sine	1	<i>rov-an-sine</i>	sterkt N

Som det framgår av tabell 17, svarer hovedbøyingmønsteret innafør *C-substantiv* i Manndalen og Sappen til bøyinga av hankjønns- og hunkjønns-substantiv i tradisjonelt tromsømål. Bøyingendelsene *-a* i bestemt form entall, *-e* i ubestemt form flerall og *-en* i bestemt form flertall – sånn som i *den løypa*, *mange uke* og *di forskjellie gruppen* – markerer derimot ikke lenger noe eget genus for femininum i dette systemet. Felleskjønns-substantiv har altså to hovedbøyingklasser som vi kan kalle for *a*- og *e*-klasse etter endelsen i ubestemt form flertall. Av kolonnen lengst til høyre går det fram at *a*-klassen svarer til de tradisjonelle hankjønns-substantivene, altså typen *båt – båten – båta – båtan*, mens *e*-klassen svarer til de tradisjonelle hunkjønns-substantivene, altså typen *gruppe – gruppaa – gruppe – gruppen*.

Det er bare noen veldig få avvik fra disse hovedmønstrene. De er markert med grå bakgrunn i tabellen. Det er altså snakk om 23 ordformer, det vil si under en halv prosent av de totalt 5211 bøyingformene i materialet vårt. Med andre ord kan vi slå fast at selv om femininkongruens har falt bort i substantivsystemet, står de «gamle» substantivbøyingklassene fremdeles ved lag.

Tabell 17 Tall- og bestemthetsbøying av C-substantiv i materialet

		ant.	trad.	eksempler			ant.	trad.	eksempler		
Sg.	ub.f.	–	1253	st. M	<i>en ny tank</i>	Pl.	ub.f.	-a	351	st. M	<i>gamle daga</i>
				st. F	<i>en vikti sak</i>					sv. M	<i>mange onga</i>
		-e	294	sv. M	<i>en gubbe</i>				11	st. F	<i>andre årstia</i>
				sv. F	<i>min klokke</i>					sv. F	<i>to uka</i>
	SUM		1547				SUM		411		
	b.f.	-a	410	st. F	<i>den motorsaga</i>		b.f.	-an	263	st. M	<i>alle båtan</i>
				sv. F	<i>den løypa</i>						sv. M
		-(e)n	826	st. M	<i>den daln</i>				12	st. F	<i>bægge sian</i>
				sv. M	<i>nakken</i>					sv. F	<i>fillan</i>
	SUM		1236				SUM		312		

Det som skiller dette substantivbøyingssystemet fra andre dialekter med et to-genussystem, er at vi ikke bare har to bøyingsskinner i bestemt form entall, altså *båtn* vs. *geita*, men at det også fins to bøyingsskinner i flertall, altså *båta* og *båtan* vs. *geite* og *geitn*.

Til slutt gir vi i tabell 18 en oversikt over possessivbøyinga av C-substantiv. Dette systemet stemmer overens med tradisjonelt tromsømål, med den skilnaden at bøyingsskinnene fordeler seg på bare to genus i stedet for tre. Et anna avvik er, som presentert i analysen av genuskongruens, de tradisjonelle hunkjønnsorda framheva med grå bakgrunn i tabellen som i Manddalen til dels er realisert med suffikskombinasjonen *-a-min*. Vi velger altså her å markere at possessivene kan sees som en del av substantivbøyinga ved å sette en bindestrek mellom bestemthetsuffiksene og possessivene. Disse er også framheva i tabell 18 med fet skrift.

Tabell 18 Possessivbøying av C-substantiv i materialet

Sg.	ant.	trad.	eksempler	Pl.	ant.	trad.	eksempler			
1.	-(e)n-min	29	sterkt M	sykkel- n-min	1.	-an-mine	5	sterkt M	onkl-an-mine	
			svakt M	han typ- en-min						
	-min		sterkt M	far min			-(e)n-mine	2	svakt F	alle tant- n-mine
	-a-mi	15	sterkt F	karakterbok- a-mi						
			svakt F	piratboks- a-mi						
	-mi		sterkt F	mor- mi						
	-a-min	11	sterkt F	drivkraft- a-min						
		svakt F	kløkk- a-min							
	-min		sterkt F	mor- min						
2.	-(e)n-din		sterkt M	vei-en-din	2.	-an-dine	2	sterkt M	venn-an-dine	
			svakt M	ong-en-din				svakt M	alle peng- an-dine	
	(-a-di	0		-)		-(e)n-dine	1	svakt F	leks-n-dine	
	(-a-din	0		-)						
3.	-(e)n-sin	2		-	3.	-an-sine	5	svakt M	ong-an-sine	
		-sin		sterkt F			mor- sin			
	(-asi	0		-)		-(e)nsine	0		-)	
	(-asin	0		-)						

DRØFTING

Som nevnt innledningsvis framhever forskningslitteraturen to faktorer som karakteristiske for genuskategorien i nordnorske språkkontaktområder, nemlig 1) *stor og usystematisk variasjon* og 2) *forenkling/oppløsning*. Disse to momentene danner utgangspunkt for drøftinga. Til slutt skal vi også se hvordan våre funn bidrar til økt kunnskap om genus i *et ty-pologisk perspektiv*.

Variasjonsmønstre i materialet

Genusmarkeringa i skibotnmål er ifølge Bull mfl. (1986) prega av så stor variasjon at det ikke var mulig å utkrystallisere noe eget, konsistent system. Situasjonen i materialet vårt er grunnleggende annerledes. Vår foreløpige konklusjon er at vi finner et genussystem med to klart atskilte genus, *felleskjønn* og *intetkjønn*. Videre står forskjellene i bøyingsystemet sterkt. I den grad det forekommer variasjon, beskriver vi den som avvik fra dette systemet. Her kan vi skyte inn at også andre

varieteter av norsk har et togenussystem med felleskjønn og intetkjønn. Et godt eksempel er bergensdialekten, som er sterkt prega av kontakten mellom norsk og nedertysk (Nesse 2002). Det er ellers et generelt trekk i norske målføre at genusdistinksjonene står svakest mellom hankjønn og hunkjønn.

Det er kun 2,6 % av nominalfrasene i vårt materiale som viser genusavvik. Likevel er det relevant å undersøke om disse avvikene minner om funnene i andre studier av genus i et språkkontaktperspektiv. Et interessant fellestrekk er at maskulinum/felleskjønn er overgeneralisert både i vårt materiale og i andre genusstudier (jf. Hulk og Cornips 2006, Unsworth 2008, Quist 2008, Opsahl 2009, Ragnhildstveit 2009). Den sosiale og språklige konteksten vi forholder oss til, er imidlertid vesentlig annerledes, og det er derfor kanskje ikke så overraskende at våre funn ikke overlapper med tidligere studier. Riktignok er det en tendens i våre data at felleskjønn står til nøytrum ved ubestemte artikler, possessiver og adjektiver, men ved demonstrativene er tendensen motsatt, som vi så i tabell 13. Her er det flest tilfeller der nøytrum står til felleskjønn. Det er samtidig flest forekomster av genusavvik i demonstrativkategorien, som dermed skiller seg ut som interessant for videre studier, jf. Sollid (under utgivelse).

Ser vi genusavvikene i lys av faktorer som hemmer og fremmer tilegnelse av genus, vitner ikke vår studie om at kvenene og samene entydig har støtta seg på maskulinum/felleskjønn som «defaultverdi», noe vi ser av de nevnte avvikene i demonstrativene. Våre data viser også at selv om genus er vanskelig å tilegne seg for andrespråksinnlærere, betyr ikke det at kategorien nødvendigvis vil forsvinne på sikt. Et kanskje trivielt resultat hos Unsworth (2008) er at lang erfaring med målspråket fremmer målspråklig realisering av genus, og kontaktsituasjonene i våre språksamfunn er nettopp langvarige. I tillegg har disse situasjonene endra karakter over tid ved at folk i Manndalen og Sappen har fått stadig mer tilgang til norsk. Dette bidrar til å forklare både den aldersbetinga variasjonen og de få genusavvikene i våre data. Samtidig kan den sosiolingvistiske konteksten forklare hvorfor noen kontaktfenomener ser ut til å stabilisere seg i Manndalen og Sappen, og hvorfor vi også finner lokale forskjeller.

Det ser nemlig ut til at genusavvik i nominalfraser med demonstrativ er mest representativt for norsken i Sappen. Dette må imidler-

tid utforskes nærmere på basis av mer materiale både herfra og fra Manndalen. Med større sikkerhet kan vi hevde at nominalfraser med felleskjønnsform i etterstilt possessiv ved femininum, altså frasetyper som *klokka min* og *handa min*, er en del av bøyingsystemet i manndalsdialekten (jf. tabell 10). Dette betrakter vi som et sentralt funn i dette arbeidet. Selv om språkkontakt og språkskifte er karakteristisk for både Manndalen og Sappen, viser våre data at det er viktig å være oppmerksom på at kontaktsituasjonene til dels har vært og fremdeles er ulike. Dette kan også gi ulike (sosio)lingvistiske resultater av kontakten.

Når det gjelder substantivbøyinga, finner vi som nevnt et bøyingsystem som i hovedsak er identisk med mønsteret i tradisjonelt tromsømål. Dette står i motsetning til Jahrs (1984) prediksjoner om genusutviklinga i såkalt «Sami Norwegian» (se avsnittet om tidligere forskning). Forskjellen mellom bøyingsystemet i vårt materiale og i tromsømål er bare at bøyingsklassene fordeler seg på to klart atskilte genus i stedet for på tre. Det er veldig få avvik fra dette hovedmønsteret (se de gråe feltene i tabell 17), og de avvikene som forekommer, går ut på at tradisjonelt femininum får endelsene *-a* og *-an* i flertall. Dette framheves som en vanlig forenklingstendens i nordnorske bymål, riktignok med unntak av tromsømål (se Nesse 2008:77–80 om bodømål, Hatlebrekke [1980] 1996:224 om vadsømål). Avvikene er etter vårt syn ikke tilstrekkelig representert i vårt materiale til at vi kan peke på en liknende tendens. Tvert om står jo de tradisjonelle hunkjønnsbøyingsendelsene relativt sterkt. Kontaktvarietetene vi undersøker, oppviser altså et mer komplekst bøyingsystem enn det en del nordnorske bymål gjør. Med dette in mente skal vi bevege oss videre til en mer utfyllende drøfting av forenklingperspektivet.

Forenkling – eller heller fokusering?

Forenkling kan forstås som en diakron prosess der en varietet får færre irregulære elementer og dermed også økt regularitet for eksempel i form av at bøyings-elementer forsvinner, og at det blir en økning i ikke-variable ordformer, jf. Kerswill (2002), Trudgill (1986). Det er typisk at typologisk markerte trekk og trekk som er i mindretall, forsvinner.

I forskningslitteraturen om språkkontakt generelt og om genus i nordnorske språkkontaktvarieteter spesielt, sammenliknes gjerne to

synkrone systemer. For eksempel sammenlikner Jahr (1984) nordnorske språkkontaktvarieteter med tradisjonelle tregenussystemer i norske dialekter. Han angir også et idealisert system for språkkontaktvarietetene (jf. avsnittet om tidligere forskning). Dette idealiserte systemet er ikke empirisk underbygd, og postuleringene danner i beste fall en hypotese om utviklinga i genussystemet i språkkontakt kontekster nordpå. En slik synkron sammenlikning vil for så vidt vise at også det systemet vi dokumenterer for Manndalen og Sappen, er forenkla fordi det har to genus istedenfor tre. Likevel finner vi et bøyingsssystem som ikke støtter opp om den sterke forenklingshypotesen. Våre funn kan heller sies å representere *kontinuitet* i det tradisjonelle nordnorske substantivbøyingssystemet, jf. skillet mellom *-e(n)* og *-a(n)* i flertall av femininum og maskulinum. I realiteten kan vi også si at våre data viser et mer *komplekst* bøyingsystem siden deler av det ikke er understøtta av genus. Dette innebærer at substantivbøying ikke er knytta til genus i samme grad som i en del andre tradisjonelle (nord)norske talemål. Dette er også Enger (2009, 2011) inne på.

Et alternativ er å forstå forenklingbegrepet diakront, altså som en endringsprosess der genusforenkling kan komme til syne ved at en dialekt utvikler seg fra å ha tre til å ha to genus. Man kan se for seg at nordnorske språkkontaktdialekter har hatt et tregenussystem med femininum som så har utvikla seg til å bli et togenussystem. En slik diakron forståelse av forenkling forutsetter imidlertid kunnskap om tidligere stadier i endringsprosessen, og denne kunnskapen må etter vår forståelse av forenklingbegrepet dokumentere at de tidligere stadiene er stabile. Ut fra vår kjennskap til disse dialektene kan vi si at det så langt er lite som tyder på at det norske talespråket i Manndalen og Sappen har hatt stabile tregenussystem. Vi åpner for at vi kan ta feil fordi vi mangler et stabilt historisk forankringspunkt og gode diakrone data. Rett nok er det da en mulig metode å sammenlikne språkkontaktdialektene synkront med dialekter som kan karakteriseres som konservative. Med henvisning til våre egne data og funnene i Bull mfl. (1986) krever imidlertid denne tilnærminga viktige forbehold.

Sannsynligvis har kvensk- og samisktalende møtt stor genusvariasjon både i og utafor lokalsamfunnet (for eksempel på skolen, i samhandling med nordmenn og svensker som bosatte seg i området, og ute på fiske). Hvilke genussystemer som gjorde seg gjeldende i kvenenes og

samenes målspråk, er ukjent for oss. For å forklare våre funn er derfor forenklingsbegrepet lite fruktbart; forenkling innebærer nemlig etter vårt skjønn ikke forskjeller mellom synkrone systemer alene, men også noe prosessuelt, altså en utvikling fra ett stabilt stadium som vi vet lite om, til dagens system.

En mulig løsning er å forstå våre data i lys av andrespråkstilegnelse. Vi har riktignok ikke tilegnelsesdata fra språkskiftefasen, men variasjonen hos de eldste, tospråklige informantene både i vår studie og i Bull mfl. (1986) antyder en andrespråksbasis for etableringa av et norsk talemål i språkkontaktområdene. Det betyr for eksempel at selv om femininum trolig fantes i kvenenes og samenes målspråk, så regner vi det som lite sannsynlig at de som skifta språk, tilegna seg et stabilt tregenussystem. Her baserer vi oss særlig på Ragnhildstveit (2009) som viser at femininum er lite representert hos voksne innlærere av norsk. Videre er det et viktig poeng at det var samer og kvener som bosatte seg først i Manndalen og Sappen. De ble med andre ord ikke integrert i et etablert og stabilt språkmiljø; de var nybyggere på sine respektive steder.

Vi finner det altså mer hensiktsmessig å forklare våre funn på bakgrunn av språkskifteprosessene som har skjedd i disse språksamfunnene. Den genusvariasjonen vi finner hos de eldste informantene, er et resultat av individuelle innlæringsprosesser. I de neste generasjonene har denne variasjonen til dels blitt jamna ut. Dermed framstår genussystemet som mer fokusert eller stabilisert (Le Page og Tabouret-Keller 1985, Sollid 2005). Forenklingsbegrepet viser til en utvikling fra et stabilt tregenussystem til et stabilt togenussystem. Fokuseringsbegrepet framhever i større grad overgangen fra et en periode som etter alt å dømme hadde stor og til dels usystematisk variasjon i genussystemet til en periode med et mer stabilt togenussystem. Slik vi ser det, er store deler av systemet som vi presenterer i vår analyse, likt andre norske genusystem. I tillegg ser det ut til at det også fins kontaktfenomener som har blitt bevart, jf. forekomstene av frasetyperen *søstra min* hos unge språkbrukere i Manndalen. Fokuseringstendensen viser seg både hvis vi tolker Bull mfl. (1986) sine data og våre data i sammenheng, og om vi ser på aldersvariasjonen i empirien vår isolert. Informantene i Bull mfl. (1986) representerer altså i større grad *dannelsesfasen* av varietete-

ne, mens våre informanter for en stor del har vokst opp i *stabiliseringsfasen* (jf. Sollid 2005).

Genus i et typologisk perspektiv

Til slutt skal vi vende tilbake til kategorien genus i et mer generelt, typologisk perspektiv. Vi så i analysen at det å fastslå antall genus kan være utfordrende. Det er tradisjonelt flere elementer i språket som er knytta til genus på et eller anna vis. Spørsmålet er hvilke av dem som anses å utgjøre *genuskongruens*. Andersson (1980, 2000) skiller mellom fire typer kongruens: 1. artikkelkongruens (både ubestemt og bestemt), 2. attributtkongruens (attributiv kongruens), 3. predikat-kongruens (predikativ kongruens), 4. pronomenkongruens (anatorisk kongruens). Ettersom Andersson tar for seg systemet i svensk, behandler han ikke etterstilt possessiv, men vi kan ikke se at dette systemet skiller seg prinsipielt fra den etterstilte artikkelen. Andersson (2000) kaller de ulike formene av den etterstilte artikkelen *ordintern* genuskongruens, i motsetning til *ordekstern* genuskongruens, dvs. ubestemt artikkel, attributiv, predikativ og anatorisk kongruens. Som vi redegjorde for i innledninga, er den etterstilte artikkelen regna som en del av substantivbøyinga og ikke et uttrykk for genuskongruens i mye av den nyere genuslitteraturen. Det fins også gode grunner for å inkludere etterstilt possessiv i bøyingsystemet. Med andre ord går striden ut på om genuskongruens er mulig også *ordinternt*.

Uansett om vi i vårt tilfelle ser på *-a* og *-mi/-di/-si* som genuskongruens eller substantivbøying, har disse elementene alltid vært tett knytta til kategorien genus. Etter vårt syn er det derfor ikke spesielt fruktbart å legge for mye vekt på forskjellen mellom kongruens og bøyning. Mer interessant er det å undersøke hvordan substantivsystemet under ett har utvikla seg gjennom tidene. For å gjøre dette skal vi ta utgangspunkt i Anderssons firedeling ovafor, med de tillempingene som gjelder for norsk. Det vil si at vi undersøker hvordan genus-/bøyingsdistinksjoner er realisert i ulike posisjoner i det grammatiske systemet. Om vi da sammenlikner de ulike distinksjonene med hensyn til hvor nært de er knytta til substantivstammen, får vi fram et interessant mønster, som illustrert i tabell 19:

Tabell 19 Stammetilknytning og genus-/bøyingsdistinksjoner

	posisjon	trad. tre-genussystem	visse nordnorske varieteter	korrelasjon	togenussystem (f.eks. Bergen)
a	possessiv i predikativ stilling	<i>boka er mi</i>	<i>boka er min</i>	svakere	<i>boken er min</i>
b	ubestemt artikkel	<i>ei (ny) bok</i>	<i>en (ny) bok</i>		<i>en (ny) bok</i>
c	foranstilt possessiv	<i>mi (nye) bok</i>	<i>min (nye) bok</i>		<i>min (nye) bok</i>
d	bestemt artikkel	<i>boka</i>	<i>boka</i>		<i>boken</i>
e	etterstilt possessiv	<i>boka-mi</i>	<i>boka-mi</i>		<i>boken-min</i>
			<i>boka-min</i>		sterkere

I tabell 19 konsentrerer vi oss bare om former som er eller har vært knytta til tradisjonelt femininum. I et tradisjonelt tregenussystem har vi tydelige genus-/bøyingsdistinksjoner i alle de fem posisjonene (a–e). Derimot oppviser substantivsystemet i visse nordnorske varieteter, blant anna de som er undersøkt i denne studien, et noe enklere mønster, med distinkte former bare i bestemt artikkel (d–e) og etterstilt possessiv (e). Det interessante med mønsteret som går fram av oppstillinga i tabellen, er at genus-/bøyingsdistinksjoner i disse varietetene er tydeligere jo nærmere de er syntaktisk og prosodisk knytta til substantivstammen. I (a) står *min* utafor selve NP-en og kan dermed sies å ha den løseste tilknytninga til substantivstammen i posisjonene (a)–(e). Selv om *en* og *min* i (b) og (c) er NP-interne, er de likevel løsere forbundet med substantivstammen enn *-a* og *-a-mi* i (d) og (e) fordi de sistnevnte utgjør en morfologisk og prosodisk enhet sammen med stammen (jf. diskusjonen om genuskongruens i analysekapitlet). I materialet vårt ser vi at denne korrelasjonen mellom stammetilknytning og uttrykk av genus-/bøyingsdistinksjoner også gjelder ordinternt i og med at det distinktive elementet *-a-* i former som *bok-a-min* i manndalsmaterialet nettopp ligger nærmere substantivstammen enn fellesforma *-min*.¹⁴ Til sammenlikning ser vi i kolonnen lengst til høyre et to-genussystem hvor genus-/bøyingsdistinksjonen knytta til tradisjonelt femininum har fullstendig falt sammen med de tradisjonelle hankjønnsformene.

Denne lille ekskursen viser to ting: For det første bekrefter den synet på lingvistiske kategorier som graduelle størrelser. Forskjellen mellom et tre- og et togenussystem er ikke absolutt. Det vil si at det innafor genuskongruensen fins grader av hvor distinkt og omfattende genus-

forskjellene kan være. For det andre viser den at detaljerte empiriske undersøkelser av den språklige utviklinga i kontaktvarieteter kan kaste nytt lys over mer overordna, språktypologiske problemstillinger.

AVSLUTTENDE KOMMENTAR

Denne studien er den første kvantitative tilnærminga til genus og substantivbøying i nordnorske språkkontaktvarieteter. Vi har vist at det er særlig viktig å være oppmerksom på lokal variasjon. Selv om Manndalen og Sappen har liknende språkhistorier, viser vårt materiale at det er forskjeller mellom varietetene. I framtidige studier vil det derfor være interessant å utvide materialet både for å få ytterligere kunnskap om lokal variasjon, og også for å få bedre innsikt i hva som skjer med femininum. Vi har i liten grad gått inn på den intraindividuelle variasjonen, men også dette framstår som et viktig perspektiv i framtidige arbeider ut ifra en tanke om at variasjon som innebærer avvik fra systemet, kan være sosialt meningsbærende.

NOTER

- ¹ Vi vil rette en stor takk til Tove Bull, Hans-Olav Enger og Endre Mørck for deres kommentarer til en tidligere versjon av dette manuset. Takk også til tilhørere som kom med nyttige innspill til arbeidet i forbindelse med foredragene våre på MONS 13 ved HiST/NTNU i november 2009, på seminaret *Outcomes of language contact in spoken language* ved UiT i mai 2010, og på konferansen *Language Contact and Change – Grammatical Structure Encounters the Fluidity of Language* ved NTNU i september 2010. Vi takker også de to anonyme fagfellene for gode råd.
- ² Norsk har to offisielle skriftspråk: bokmål og nynorsk. Mens man i bokmål kan velge å bruke to eller tre genus, er det obligatorisk å bruke tre genus i nynorsk.
- ³ Foreløpig fins det ingen studier av førstespråkstilegnelse av genus i norsk, men inntrykket er likevel at enspråklige norske barn overgeneraliserer genus, herunder også maskulinum (personlig kommunikasjon med Merete Anderssen). Om første- og andrespråkstilegnelse er kvantitativt og/eller kvalitativt forskjellig, har vi ikke nærmere kunnskap om.
- ⁴ I *Norsk referansegrammatikk* er ubestemte artikler klassifisert som kvantorer (Faarlund mfl. 1997:216f.). Det går ikke fram av tabell 3 at determinativer også har genuskongruens i visse kvantorer (*kvar bil* vs. *kvalt bord*) og forsterkere (*eigen bil* vs. *eiga lampe* vs. *eige bord*), jf. tabell 5 i analysedelen nedafor.
- ⁵ I flertall er genusdistinksjonene blitt nøytralisert i norsk.

- ⁶ Her er *samisk* synonymt med *nordsamisk* som snakkes i Troms og Finnmark, men det skal presiseres at det er vanlig å regne med hele 11 samiske språk i Sápmi, den samiske nasjonen som dekker de nordlige delene av Norge, Sverige, Finland og Russland. Utenom nordsamisk snakkes også *lule-* og *sørsamisk* i Norge i samiske bosettingsområder i Nordland, Trøndelag og Hedmark.
- ⁷ *Kvenene* er etterkommere av nordfinske og -svenske migranter som slo seg ned i Nord-Norge fra slutten av 1600-tallet. Kvenene fikk status som nasjonal minoritet i 1998 og *kvensk* status som eget språk i 2005. I den etnopolitiske debatten tar visse grupper til orde for en annen begrepsbruk, henholdsvis *finnskætta* om gruppa og *norskfinsk* om språket, men vi velger her å bruke betegnelsene *kvener* og *kvensk*.
- ⁸ Med unntak av intervjuet med Fredrik, er intervjuene fra Sappen gjort i tilknytning til Hilde Sollids doktorgradsprosjekt i perioden 1999–2003 (Sollid 2005). Intervjuene med Kari og Tom er fra Åse Mette Johansens feltarbeid i forbindelse med et mastergradsprosjekt (2004–2007) om språkbytte og språkbevaring i Manndalen (Johansen 2009). Øvrige intervjuer og samtaler fra Manndalen stammer fra ScanDiaSyns feltarbeid på stedet som ble gjennomført av Øystein Vangnes og Åse Mette Johansen i mai 2008.
- ⁹ Intervjuernes initialer er ÅMJ for Åse Mette Johansen, KD for Kari Digre og HS for Hilde Sollid.
- ¹⁰ Her kan det tilføyes at den prosentvise andelen av tradisjonelle maskulina, nøytra og feminina i disse 499 NP-ene (M 58 %, N 22 % og F 20 %) er påfallende lik genusfordelinga totalt for nynorske rotsubstantiv på typenivå: M 58 %, N 24 % og F 18 % (Conzett 2007:66)!
- ¹¹ Et eksempel i tabell 8 mangler, og det er NP-en *dæn Kåre sin huse* som sorterer under avvik i genuskongruens.
- ¹² Vi takker en anonym fagfelle for disse motargumentene.
- ¹³ Vi minner om at predikativ kongruens ikke er inkludert i materialet. Inntrykket vi sitter med, er imidlertid at det heller ikke her er grunnlag for å skille ut femininum som et eget leksikalsk genus.
- ¹⁴ Den samme tette tilknytninga til stammen er også til stede i flertallsbøyinga. Også her kunne vi konstatere at det fortsatt fins distinkte bøyingsendelser som tradisjonelt er knytta til femininum.

LITTERATUR

- Andersson, Anders-Börje 1992: Second Language Learner's Acquisition of Grammatical Gender in Swedish. Doktoravhandling. Göteborg: Institutionen för lingvistik, Göteborgs Universitet.
- Andersson, Erik 1980: Balansen mellan grammatiskt och semantiskt genus i svenskan, s. 27–48 i *Folkmålstudier* XXVI.
- Andersson, Erik 2000: How many gender categories are there in Swedish?, s. 544–559 i B. Unterbeck, et al. (red.), *Gender in Grammar and Cognition*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Bjorvand, Harald 1972: Zu den alt-westnordischen Pluralendungen -ar, -ir und -r bei femininen Substantiva.s. 195–215 i *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap* 26/2.
- Bull, Tove 1995: Language maintenance and loss in an originally trilingual

- area in North Norway.s. 125–134 i *International Journal of the Sociology of Language* 115.
- Bull, Tove [1990] 1996: Tromsø bymål.s. 175–179 i E.H. Jahr og O. Skare (red.), *Nordnorske dialektar*, Oslo: Novus forlag.
- Bull, Tove 2004: Samisk-nordisk språkkontaktforskning -eit statusoversyn.s. 183–198 i J. Kusmenko (Hrsg.), *The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact*. Hamburg: Verlag Dr. Kovac.
- Bull, Tove, Jorid Hjulstad Junntila og Aud-Kirsti Pedersen 1986: Nominalfrasen i skibotnålet i Troms.s. 60—71 i *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 1 (2).
- Conzett, Philipp 2007: *Genus i norrønt og nynorsk. Ein komparativ studie*. Upubl. masteroppgave. Tromsø: Institutt for språkvitenskap, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Corbett, Greville G. 1991: *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cornips, Leonie og Aafke Hulk 2006: External and Internal Factors in Bilingual and Bidialectal Language Development: Grammatical Gender of the Dutch Definite Determiner, s. 355–377 i C. Lefebvre, L. White og J. Christine (red.): *L2 Acquisition and Creole Genesis. Dialogues*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Dahl, Östen 2000: Animacy and the notion of semantic gender, s. 99–115 i B. Unterbeck mfl. (red.): *Gender in Grammar and Cognition*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Enger, Hans-Olav 2009: The role of core and non-core semantic rules in gender assignment, s. 1281–1299 i *Lingua* 119. (doi:10.1016/j.lingua.2009.02.004.)
- Enger, Hans-Olav 2011: Gender and contact – a Natural Morphology perspective on Scandinavian examples, s. 167–199 i P. Siemund (red.): *Linguistic Universals and Language Variation*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Enger, Hans-Olav og Kristian Emil Kristoffersen 2000: *Innføring i norsk grammatikk. Morfologi og syntaks*. Oslo: Landslaget for norskundervisning LNU og J.W. Cappelen Akademisk Forlag.
- Frøtheim, Thorstein 1976: De besværlige hunkjønnsorda. *Dagbladet* 30. mars 1976.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie og Kjell Ivar Vannebo 1997: *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Golden, Anne, Lise Iversen Kulbrandstad og Kari Tenfjord 2007: Norsk andrespråksforskning – utviklingslinjer fra 1980 til 2005.s. 5–35 i *Nordand. Nordisk tidsskrift for andrespråksforskning* 1 (2).
- Hanssen, Eskil, Else Mundal og Kåre Skadberg 1975: *Norrøn grammatikk. Lydlære, formlære og syntaks i historisk framstilling*. Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget.
- Hatlebrekke, Hildur [1980] 1996: Vadso bymål, s. 223–227 i E.H. Jahr og O. Skare (red.): *Nordnorske dialektar*. Oslo: Novus forlag.
- Hockett, Charles F. 1958: *A course in modern linguistics*. New York: MacMillan.
- Hulk, Aafke og Leonie Cornips 2006: Neuter gender and interface vulnerability in child L2/L1 Dutch.s. 107–134 i S. Unsworth (ed.), *Paths of Development in L1 and L2 Acquisition: In Honor of Bonnie D. Schwartz*. Philadelphia, PA: John Benjamins.
- Jahr, Ernst Håkon 1982: Language contact in northern Norway. Adstratum and Substratum in the Norwegian, Lappish and Finnish of northern Norway, s. 307–320 i P.S. Ureland (red.), *Die Leistung der Strataforschung und der Kreolistik. Typologische Aspekte der Sprachkontakte*. Tübingen: Niemeyer.

- Jahr, Ernst Håkon 1984: *Language Contact in Northern Norway*. Adstratum and Substratum in the Norwegian, Sami and Finnish of Northern Norway, s. 103–112 i *Acta Borealia* 1 (1984).
- Jahr, Ernst Håkon [1986] 2008: *Language contact in Northern Norway*. Adstratum and substratum in Norwegian, Sami and Finnish of Northern Norway, s. 97–108 i G. Wiggen, T. Bull og M.Aa. Nielsen (red.): *Språkhistorie og språkkontakt / Language History and Language Contact*. Oslo: Novus forlag.
- Jahr, Ernst Håkon 1997: *Language contacts in Northern Europe*, s. 937–948 i H. Goebel, P.H. Nelde, Z. Starý og W. Wölck (red.): *Contact Linguistics. An International Handbook of Contemporary Research*. Bind 2. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Johansen, Åse Mette 2009: «Velkommen te' våres Norge». En kvalitativ studie av språkbytte og språkbevaring i Mann dalen i Gáivuotna/Kålfjord. Oslo: Novus forlag.
- Johannessen, Janne Bondi 1990: *Automatisk morfologisk analyse og syntese*. Oslo: Novus forlag.
- Junttila, Jori d Hjulstad 1986: *Språkkontakt i ei bygd i Nord-Troms*, s. 179–204 i *Nordlyd* 12.
- Kerswill, Paul 2002: *Koineization and Accommodation*, s. 669–702 i J.K. Chambers, P. Trudgill og N. Schilling-Estes (red.): *The Handbook of Language Variation and Change*. Malden, Oxford: Blackwell.
- Kusmenko, Jurij K. 2000: *Entwicklung des Genussystems in den skandinavischen Sprachen*, s. 469–479 i F. Paul (red.): *Arbeiten zur Skandinavistik. 13. Arbeitstagung der deutschsprachigen Skandinavistik*. Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag.
- Le Page, Robert og Andrée Tabouret-Keller 1985: *Acts of Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nesse, Agnete 2002: *Språkkontakt mellom norsk og tysk i hansatidens*. Bergen. Oslo: Novus Forlag.
- Nesse, Agnete 2005: *Boken – han og Kua – den*. Om endringer i norske genussystem, s. 136–146 i *Maal og Minne* 2.
- Nesse, Agnete 2008: *Bydialekt, Riksmål og Identitet – Sett fra Bodø*. Oslo: Novus forlag.
- Nordisk dialektkorpus: *Data fra Mann dalen*. <http://www.tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/index.html>
- Opsahl, Toril 2009: «Egentlig alle kan bidra!» – en samling sosiolingvistiske studier av strukturelle trekk ved norsk i multi-etniske ungdomsmiljøer i Oslo. Ph.D. avhandling. Oslo: Institutt for lingvistiske og nordiske studier: Universitetet i Oslo.
- Quist, Pia 2008: *Sociolinguistic approaches to multiethnolect: Language variety and stylistic practice*, s. 43–61 i *International Journal of Bilingualism* 12 (1,2).
- Ragnhildstveit, Silje 2009: *Genustil deling og morsmålstransfer i norsk mellomspråk*. En korpusbasert studie. Upubl. masteroppgave. Bergen: Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier, Universitetet i Bergen.
- Sankoff, Gillian 2002: *Linguistic Outcomes of Language Contact*, s. 638–668 i J.K. Chambers, P. Trudgill og N. Schilling-Estes (red.) *The Handbook of Language Variation and Change*. Malden, Oxford: Blackwell.
- Sollid, Hilde 2005: *Språkdannelse og -stabilisering i møtet mellom kvensk og norsk*. Oslo: Novus.
- Sollid, Hilde, under utgivelse: *Ethnolects and language emancipation. Sociolinguistic Studies*.
- Trosterud, Trond 2001: *Genustilordning i norsk er regelstyrt*, s. 29–58 i *Norsk lingvistisk tidsskrift* 19.
- Trudgill, Peter 1986: *Dialects in Contact*. Oxford, New York: Basil Blackwell.

- Unsworth, Sharon 2008: Age and input in the acquisition of grammatical gender in Dutch, s. 365–395 i *Second Language Research*. 24 (3).
- Uri, Helene 2001: Genusmarkering og hemmelighetskremmeri, s. 30–44 i A. Golden og H. Uri (red.): *Andre-
språk, tospråklighet, norsk. Festskrift til Anne Hvenekilde*. Oslo: Unipub forlag.
- Vinje, Finn-Erik 2005: *Norsk grammatikk: det språklige byggverket*. Oslo: Kunnskapsforlaget.